

KILÁTÓ

A Duna forrásainál

Számvetés Donaueschingenben

A Duna Menti Tartományok és Megyék Munkaközösségének kulturális-tudományos bizottsága 1990-ben alakult. Számos Duna menti településen (Krems, Sankt-Pölten, Bécs, Petronell, Budapest, Baja, Vukovár) ülésezett már, de a Duna forrásvidékére működésének tizenkettedik évében jutott el: 2001. október 3-a és 6-a között Baden-Württemberg tartományban, a Fekete-erdőben, Donaueschingen városában tartotta ülését. A vendéglátó tartományon kívül Felső-Ausztria, Alsó-Ausztria, Bécs, Szlovákia, Komárom-Esztergom, Pest, Fejér és Tolna megye, Horvátország, Szerbia és Románia képviseltette magát a rendezvényen.

Bécsből korán reggel indultunk a munkabizottság állandó titkárságát ellátó Alsó-Ausztria tartomány által bérelt autóbusszal. A nyugati autópályán haladva sorra hagytuk el magunk mellett a Duna-völgyi városokat (Linz, Passau, Ulm). Kereszteltük a mellékfolyókat: az Alsó- és Felső-Ausztria határát jelző, a magyar népmesék *óperenciás* kifejezéséből is ismert Enns folyót, a világoskék színű, bővizű, sebes folyású Inn, a müncheniek számára kedves, szelíd, sokágú Isart, a magyar sereg 955. évi súlyos vereségét felidéző Lech folyót. Tizenegy órás utazás után foglalhattuk el szállásunkat a donaueschingeni Zum Schützen hotelben, a Duna-forrás szomszédságában. Szállodánk szobáit, folyosóit a bajor, osztrák, magyar Duna menti települések XVIII–XIX. századi metszeteivel díszítették. Szobámban Dunapentele metszete függött, de a folyosón láthattam Révkomárom, Visegrád, Pest, Érd, Paks, Tolna, Pétervárad régi ábrázolását.

Donaueschingen 18 ezer lakosú város a Duna két forrásága: a Brigach és a Breg találkozásánál, a Fürstenberg hercegi család székhelye. A bizottsági ülés reggelén hivatalos fotózásra kellett megjelenünk a Fürstenberg-palota parkjában a Duna forrásánál (*Donauquelle*), amit Weinberger allegorikus szoborcsoporttal díszített kútja keretez. A Duna forrásvidékét jelképező fehér márványból faragott szép nőalakok kelet felé, a Duna folyásirányába mutatnak. Természetes, hogy a szobrász egy kisfiúval, egy lánnyal és egy asszonnal személyesítette meg a szeretett, kedves, szép folyót, amely a német nyelvben is nőnemű: *die Donau*. Mindig lágyan, dallamosan ejtik ki, ellentétben nyugat felé igyekvő folyamtársával, a hímnemű Rajnával: *der Rhein*, amit mindig keményen, határozottan mondunk. Hasonló páros a Duna két bajorországi mellékfolyója is: *die Isar, der Inn*. A díszkúton táblák közlik, hogy ez a Duna-forrás 2840 kilométerre van a fekete-tengeri torkolattól, 678 méter magasan a tengerszint fölött. Krisztálytisza vizébe a látogatók fémpénzeket dobálnak, egy újabb visszatérés reményében.

A díszkúttól jobbra, a Fürstenberg hercegi címerrel díszített tájékoztató táblán ez olvasható: „A Duna forrása. Itt ered a Duna, amely eredetileg a palota előtt körülbelül két kilométer hosszan a Brigachhal párhuzamosan folyt, majd egyesült a Brigachhal és a Breggel egy folyóvá, amelyet róla Dunának neveztek el. Amikor 1820 körül a palota udvarát átrendezték, a Duna forrását egy földalatti csatornában közvetlenül a Brigachba vezették. A legendás Dunának ez a forrása már a római korban híres volt, a császárok is meglátogatták. Az V–VI. századi alemann település: »Esko an der Donau« Donaueschingen nevét ez adta.”

A forrást, a díszkút mögött, a palota kváderkö kerítésén elhelyezett emléktáblákkal a Duna menti országok sorra megjelölték. Két magyar nyelvű emléktábla olvasható itt. Az elsőt Donaueschingen testvérvárosa, Vác állíttatta. Rajta felül Vác püspöki város aranyozott címe-re, középen a Duna kék színű vonala a forrástól a torkolatig, két oldalán József Attila: *A Dunánál* című versének magyar és német nyelvű sorai:

A Dunának, mely mult, jelen s jövőndő,
Egymást ölelik lágy hullámai.
A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés.

A második magyar nyelvű emléktáblát a Magyarok Világszövetsége helyezte el kárpát-medencei honfoglalásunk millecentenárium évében. Rajta a magyar állami címer alatt magyar és német nyelvű foahász olvasható:

A Duna a természet egyik remekműve.
Nekünk magyaroknak 1100 év óta mindennapi vendégünk.
Isten áldja meg a helyet, ahol ered!
Magyarok Világszövetsége
1996

Hasonló szellemben fogalmazták meg a szlovák, horvát, szerb és bolgár nyelvű emléktáblák szövegét is. A román nyelvű büszkén hirdeti:

Románia Európa ezeréves fellegvára, a Duna-torkolat őrzője.

Dr. Everke főpolgármester úr említette az évszázados vitát, melynek során a Breg menti furtwangeniek elvitájták tőlük a Duna forráshelyét. Azt állítják, hogy a Duna forrása tulajdonképpen a Bregé, tehát a Breg az igazi Duna, a Fekete-tengerhez közelebb eső Brigach pedig az egyik mellékfolyója. Claudio Magris, a Trieszti Egyetem germanista professzora, 1992-ben magyarul is megjelent *Duna* című könyvében az eschingeni igaza felé hajlik: „... annyi azonban mégis biztos, hogy a Duna a donaueschingeni hitelesített forrásból a Brigachba, vagyis a saját mellékágába folyik... A tulajdonképpeni Duna tehát a Brigachot tápláló kétszáz méter hosszú patakocska; a hivatalos Duna azonban mégiscsak egy kicsivel ez után kezdődik, a Brigach és a Breg... összefolyása alkotja.” Megegyezik ezzel a magyar álláspont, ahogy Chohnoky Jenő földrajzprofesszor *A Föld és élete* című híres művének Európa-kötetében olvasható: „A Duna a Schwarzwaldban ered két ágban a Breg és a Brigach forrásfolyókban. Ezek Donaueschingennél egyesülnek, s ott veszi fel a folyó a Duna (Donau) nevet.”

A kulturális-tudományos bizottság ülésének helyszínén, a Fürstenberg Hercegi Sörgyár konferencia termében a házigazda, Fürstenberg János herceg üdvözölte a Duna menti tartományok és megyék megjelent képviselőit. Dr. Gottfried Stangler osztrák udvari tanácsos, a bizottság elnöke ismertette az ülés napirendjét, megtartotta elnöki beszámolóját, majd kérte a témavezetőket, hogy számoljanak be a folyamatban levő munkákról. Dr. Eugen Scherer, a bizottság titkára a Duna menti alaptérkép és kulturális térkép munkálatairól, valamint a kultúrparkok kutatásáról, dr. Gerhard Stadler, a Bécsi Műszaki Egyetem tanára a műszaki emlékek katalógizálásának eredményeiről készített jelentést.

A Duna menti digitális alaptérkép, amely a folyamatot a forrástól a torkolatig ábrázolja, mindkét partján 50 kilométer széles területsávval, elkészült. Az 1:500 000 méterarányú térkép kivitelezője a müncheni Huber kartográfiai cég. Nyomatott és CD-Rom formában is rendelkezésre áll arra a célra, hogy bármilyen Duna menti témát ábrázoljunk rajta. Az alaptérképet 2000 októberében Zágrábban mutatták be a Duna menti tartományok és megyék kormányzói és közgyűlési elnökei munkaközösségének. Az alaptérkép munkálataival párhuzamosan a kulturális-tudományos bizottság tagjai adatokat szolgáltattak a saját tartományuk, megyéjük kulturális emlékeiről a dunai kulturális útvonal tematikus térkép elkészítéséhez. Tíz csoportba osztottuk a megtekintésre érdemes kulturális emlékeket, feltüntetettük a térképen a műemlék templomokat, várakat, kastélyokat, lakóházakat, romokat, műszaki emlékeket, műemléki jelentőségű területeket, régészeti parkokat, múzeumokat, szabadtéri múzeumokat, történelmi jelentőségű helyeket. A dunai kulturális útvonal térképe 2001 őszén készült el nyomtatott és CD-Rom formában.

A kultúrparkok, szabadtéri múzeumok témakörében a munkabizottság az elmúlt években hat nemzetközi konferenciát rendezett. Közülük a legnagyobb érdeklődést a 2001 februárjában, Pozsonyban lezajlott „Élő hidak, Duna kétparti városok” című tudományos tanácskozás váltotta ki. Ehhez a rendezvényhez kapcsolódó tanulmányi kirándulás keretében a komáromi erőrendszert, annak műemléki helyreállítását, múzeumi, kulturális célokra történő felhasz-

nálását ismerhették meg a résztvevők. A kultúrparkokról rendezett hat konferencián elhangzott előadásokat a munkabizottság nyomtatott formában is kiadja, eddig négy tanácskozási anyagát sikerült megjelentetni. 2000-ben a munkabizottság megbízta a bécsi Edinger turisztikai tanácsadó céget, hogy készítsen tanulmányt egy-egy modellértékű ausztriai és magyarországi kultúrparkról. A választás az észak-burgenlandi Mönchhof (Barátudvar, Moson m.) falumúzeumára és a hajósi (Bács-Kiskun m.) pincefalura esett. A vizsgálat eredményeként született 90 oldalas tanulmányt bizottságunk tagjai Donaueschingenben kapták kézhez.

A Bécsi Műszaki Egyetem Művészettörténeti, Műemlékvédelmi és Iparrégészeti Intézete a munkabizottsággal együttműködve katalogizálja a Duna menti műszaki emlékeket. A német és osztrák Duna szakaszon már befejeződött az adatgyűjtés, fotózás, tárgylisták összeállítása. Lezárták a gyűjtőmunkát a szlovákiai, Bács-Kiskun megyei, horvátországi, szerbiai, bulgáriai Duna mentén. A többi Duna szakaszon jelenleg még folyik a műszaki emlékek felkutatása. Először lépésként az összegyűlt adatbázis felkerül a munkabizottság és az egyetemi intézet Web-oldalára. Ugyanakkor a felderített műszaki, ipartörténeti emlékeket feltüntettük a Duna menti kulturális útvonal térképén.

Arra is kitért az elnöki beszámoló, hogy 2000-ben újabb 15 Duna menti rövid ösztöndíjat nyertek el négy tartomány, megye pályázói. E Duna menti ösztöndíjakat Alsó-Ausztria alapította, eddig összesen 205 tudós, művész kapta meg. Több ösztöndíjjal lehetőséget teremtettek a Duna menti tartományok és megyék jogászai számára az európai jogrendszer megismertetése céljából. Munkabizottságunk 1992/93-ban részt vállalt a délszláv háborúban megsérült műemlékek helyreállítására az északi várban elhelyezett restaurátorműhely létrehozásában, felszerelésében, működésének biztosításában.

Donaueschingeni bizottsági ülésünkön alapos számvetést készítettünk az elmúlt évtizedben az európai kulturális örökségnek a Duna menti tartományokban, megyékben ránk maradt értékei feltárása, dokumentálása, megismertetése, védelme és társadalmi hasznosítása érdekében végzett munkánkról. Számvetés történt a jövő feladatairól, lehetőségeiről, a munkabizottság tevékenységi körének kiszélesítéséről is. Megállapítottuk, hogy munkánk súlypontja a tudományos együttműködés felé tolódott el, ezért keresni kell a kapcsolatot a Duna menti egyetemek rektori konferenciájával. Öt konkrét javaslat, ajánlás került a munkabizottság elé, amelyek megvalósítása a következő évek programja lehet. Dr. Gebhard König udvari tanácsos, az alsó-ausztriai tartományi könyvtár igazgatója javasolta, hogy teremtsük meg a Duna menti tudományos könyvtárak adatbankját. Dr. Werner Jobst egyetemi tanár, alsó-ausztriai tartományi régész közreműködésével javasolták a régészeti jelentőségű területek, ásatások Duna menti adatbázisának létrehozását. Dagmar Kunert, Alsó-Ausztria Tartományi Hivatalának közgyűjteményeket felügyelő munkatársa javasolta a zsidó közösségek, egyesületek, intézmények kutatását a Duna mentén Donaueschingentől a fekete-tengeri torkolatig. Dr. Edgar Niemeček alsó-ausztriai néprajzkutató felvetette a Duna menti múzeumok kataszterének elkészítését, elsősorban olyan gyűjteményeket, amelyekben a Dunával kapcsolatos anyagot is őriznek. Ötödik javaslatként került a munkabizottság asztalára a kultúra és a média kérdéskörében egy kongresszus megrendezésének gondolata. E tudományos kongresszuson foglalkozni kellene a kultúra, mint identitáshordozó helyzetével, szerepével egy olyan korszakban, amelyre a szaporodó szórakozási lehetőségek (túlkínálat), a médiák magánkézbe kerülése és globalizációja jellemző. E javaslatok, tervek megvalósításához a munkabizottság szeretné elnyerni az Európai Unió INTERREG III programjának támogatását.

Donaueschingeni bizottsági ülésünk utolsó napirendi pontja értelmében a résztvevőknek lehetőségük volt rövid beszámolót tartani a tagországokban lezajlott, a Dunával kapcsolatos rendezvényekről. Magam a Baján rendezett *Élet a Dunán* című konferenciáról számoltam be, amit a Türr István Múzeum és az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság szervezett.

A bizottsági ülést követő délutánon dr. Wilts művészettörténész szakvezetésével megtekintettük a Fürstenberg-palotát és a hercegi gyűjteményeket. Donaueschingen, a Fekete-erdő és a Sváb-Alb közötti termékeny Baar-fennsík központja, a XVIII. század eleje óta a Fürstenberg hercegek székhelye. A város keleti oldalán a hatalmas parkban álló barokk stílusú Fürstenberg-palotát 1723-ban építették. 1893–1896 között főként belső berendezését erősen átalakították. Földszintjén a hatalmas – lovagteremre és előkelő szállodák halljára emlékeztető – előcsarnok, emeletén a hercegi, hercegnői lakosztályok, a reprezentatív fogadóterem

megtekintésével képet alkothatunk egy délnémet arisztokrata család lakáskultúrájáról, életmódjáról. A hercegek Udvari Könyvtárában (*Hofbibliothek*) több mint 130 000 kötetet őriznek, köztük mintegy 1600 középfelnémet kéziratot, a Nibelung-ének kéziratát a XIII. század első feléből, a Parzival kéziratát. A hercegi gyűjtemények másik kiemelkedő egysége a képtár: a régi német mesterek (idősebb Hans Holbein, idősebb és ifjabb Lucas Cranach) festményeivel.

Az általunk látottakon kívül miről híres még Donaueschingen? Lótenyésztéséről, a hercegi udvari istállóról, lovasversenyeiről. A város határába érkezőt két szép ágaskodó ló szobra fogadja, majd hatalmas lovaspályák között halad a bevezető út. Minden évben nyár végén megrendezik itt a Fürstenberg Károly herceg lovas emléktornát, ahol a lovassport nemzetközi élmezőnye találkozik: díjugratók, műlovaglók, fogathajtók. Minden év októberében a Donaueschingeni Zenei Napokon mutatkoznak be a kortárs zeneművészet alkotói. Az itteni ősbemutatókat harminc ország rádiója, televíziója közvetíti.

Másnap tanulmányi kirándulást tettünk a forrásvidéktől keletre, a lassan folyóvá növekvő Duna völgyében: Immendingen–Aach–Beuron–Sigmaringen útvonalon. Azon a vidéken járunk, amelyet e táj, Svábföld és Suevia szülte, a klasszikus német költő, Friedrich Hölderlin (1770–1843) számos versében megörökített. *Vándorlás* című költeményében így mutatta be:

Boldog Suevia, ó, anyám,
mint odaát ragyogóbb,
hugodat, Lombardát:
szeldel téged is száz patak!
És elég fa, virága-fehér, vöröslő,
és sötétebb, mélyzöld, vad lomb,
és a svájci Alpok árnya is reád hull,
szomszéd-földre; mert közel lakozol
ház tűzhelyéhez, hallod, ahogy bent
áldozótálak ezüstjén
surran a forrásvíz, zúdítják
tisztá kezek, ha érintgetnek
meleg sugarak
kristályos jeget, s könnyedén
moccanó fény nyomán
a havas csúcs előnti a földet
szín-tiszta vízzel. Innét
született véled a hűség. Mert nehezen
költözik az, ki a források közelében
lakhat...
Ifjabb koromban egyébként
mondták nekem azt is:
hajdan-idők elején az ősök,
a német nemzetség fiai csöndben
levonultak a Duna hullámaival,
nyár-időn, mert ezek
árnyra vágytak; a nap
gyermekeivel együtt
érték el a Fekete-tengert.
S hogy e vizet okkal
nevezik vendégszeretőnek.

(Tandori Dezső fordítása)

Utunk első állomását az immendingeni Duna-süllyedés (*Donauversinkung*) helyét a város széli parkolóból az itt még alig 10 méter széles folyócska partján gyalog értük el. A Felső-Duna természetvédelmi park sziklás, hepehupás, erdős területén haladtunk, ahol a Duna partján egy szerény fatábla fogadott minket, ezzel a felirattal: „A süllyedés helye. Itt süllyed le a Duna az év kb. 155 napján teljesen.” A víz mennyiségének és erejének jelentős csökkenését az is jelzi, hogy jobb parti medrében egy kis szigetet épített itt a folyó. Csöndes, száraz nyári napokon nem csupán látni lehet, hogy eltűnik a Duna vize, hanem hallható is, ahogy a meder sziklare-

pedésein keresztül lecsurog a karsztosodott barlangrendszer járataiba. Ilyenkor teljesen szárazzá, járhatóvá válik a folyómeder. A Duna-süllyedés természeti jelensége évszázadok óta ismert: Immendingennél a Sváb-Jura karsztosodott mészkő területén vízáteresztő rétegekre, repedésekre érkezik a Duna vize, lesüllyed, a földfelszín alatt a magát állandóan bővítő barlangrendszerben déli irányba folyik. Tizenkét kilométernyire, átlagosan 60 órás földalatti út végén, az Aach forrásaként (*Aachtopf*) nagy erővel, hatalmas vízmennyiséggel tör felszínre egy sziklahasadékból. Az Aach a Bodeni-tóba ömlik, a Felső-Duna vize így a tavon keresztül a Rajnát táplálja, egyik mellékfolyójának tekinthető.

A Duna és az Aach földalatti összeköttetésének igazolására 1877-ben nagy mennyiségű konyhasót, festéket és olajat öntöttek a Duna-süllyedés helyénél a vízbe. Mindhárom jelzőanyagot bőven észlelték az Aach forrásánál. Az 1960-as évek óta rendszeresen búvárok is vizsgálják a barlangrendszert, szűk átjáróit kitisztították, bővítették, állatsontokat hoztak felszínre, fényképeket készítettek a nagy termekről.

Az Aach-forrás másodpercenként 8600 liternyi, hevesen feltörő vizével Németország leg-erősebb forrása. Vízének kétharmad részét a Duna-süllyedésből nyeri. A sziklahasadék előtt képződött tóból kifolyó Aach rögtön egy malmot hajtott. A Duna-süllyedés alatti mederbe száraz időszakokban is vizet hoznak észak felől a mellékfolyók, így a Duna Möhringentől soha nem száraz. Ulmtól már kisebb hajókkal, sajkákkal hajózható.

Az Aach-forrás megtekintése után kirándulásunk következő állomását a beuroni bencés apátságánál, a Sváb-Alb fehér mészkő területét áttörő Duna keskeny völgyében értük el. Itt nem csupán közút, hanem vasút is épült, amely meredek sziklafalak mellett, várak, várromok alatt, gyakran a mészkőbe vágott átjárókon, alagutakon keresztül halad. Beuron sűrűn látogatott búcsújáró hely, üdülőhely, a bencés rend németországi központja. A kolostort csak kívülről láthattuk, az 1732-1738 között épült, majd 1872-ben erősen átalakított apátsági templomot egy bencés szerzetes kalauzolásával néztük meg. Megtudtuk tőle, hogy a hatalmas rendházban Biblia-múzeumuk, értékes könyvtárunk, bencés teológiai főiskolájuk, kutatóintézetük működik. Száz hektár földön gazdálkodnak, amely főként erdőbirtok. Fénykorukban 250, ma alig több mint 60 szerzetes alkotja beuroni bencés kongregációjukat. Közülük többen mesteremberek. Vezetőnk büszkén említette, hogy ő szabómester: eddig 12 németországi és külföldi püspököt öltöztetett fel. Beuron nevezetes műszaki emléke az 1803-ban épült fahíd. A középkori ácstechnika elemeit ránk örökítő, hatalmas birkára emlékeztető, szép Duna-híd tetőszerkezete fazsindellyel fedett.

Tanulmányi kirándulásunk Sigmaringenben, a Duna fölé magasodó sziklaszirten épült Hohenzollern-várban fejeződött be. A Hohenzollern hercegi család nem csupán a porosz királyokat, német császárokat adta, hanem 1866-1947 között ők ültek a román fejedelmi, királyi trónon is. Erre a vár udvarán elhelyezett dombormű emlékeztet, amely I. Károly román királyt ábrázolja. A Hohenzollern-család katolikus, sváb ágának központja 1534 óta Sigmaringen. A vár Öreg-tornya XII. századi, egyébként a reneszánsz formák uralkodnak, részben még korabeli alkotás, részben a XIX. század végi átépítés és bővítés eredményeként. A várkápolnán, a lovagtermen, a híres fegyvertáron kívül láthattuk azt a lakosztályt, amelyben a berlini rokonok, a két Vilmos császár lakott 1871-1918 között, több alkalommal, sigmaringeni látogatásuk idején. Sigmaringennél a Duna már tekintélyes szélességű folyócska, vasúti híd, több közúti híd íveli át. Vízén csónakok, kajakok járnak, rajta a vízi sportolók gyakorolnak, ezdenek.

Lukács László